MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA VATANPARVARLIK TUYG‘USINI SHAKLLANTIRISH

Abdullayeva N. Sh.
Maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti rektori, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta'lim, vatanparvarlik tarbiyasi, vatan muhabbati, ma'naviy tarbiya, me'yoriy-huquqiy hujjatlar, milliy qadriyatlar, davlat ramzlari, bolalar psixologiyasi, tarixiy meros, ma'naviyat, metodika.

Аннотация. В статье освещаются теоретические и практические аспекты формирования чувства патриотизма у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольное образование, патриотическое воспитание, любовь к Родине, духовно-нравственное воспитание, нормативно-правовые документы, национальные ценности, государственные символы, психология детей, историческое наследие, духовность, методика.

Abstract. This article explores the theoretical and practical aspects of fostering patriotism in preschool children.

Keywords: preschool education, patriotic education, love for the Motherland, spiritual and moral education, legal and regulatory documents, national values, state symbols, child psychology, historical heritage, spirituality, methodology.

Zamonaviy dunyoda bolalarning intellektual va ijodiy salohiyatini oshirish bilan bir qatorda, ularning yuraklarida vatan muhabbatini shakllantirish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Bu nafaqat O'zbekiston, balki ko'plab rivojlanayotgan davlatlar uchun jamiyat taraqqiyotining muhim omilidir. Davlatimiz ushbu jarayonni tizimli va uzluksiz deb bilib, uni Konstitutsiya, qonunlar va Prezident qarorlari kabi me'yoriy hujjatlar asosida amalga oshirmoqda. Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash millat, til va kasbdan qat'i nazar, barcha yoshlarda Vatanga sadoqat, fuqarolik burchi va jamiyat manfaatlarini

himoya qilish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan murakkab va ko'p bosqichli jarayondir.

Aynan maktabgacha ta'lim bosqichi vatanparvarlik tarbiyasining asosiy poydevori hisoblanib, 3-7 yoshli bolalarda Vatan haqida dastlabki tasavvurlar shakllanadi. She'rlar, qo'shiqlar, multfilmlar va o'yinlar orqali davlat ramzlari bilan tanishish, bolalarda ona-yurtga muhabbatning dastlabki urug'larini sepadi. Maktabgacha ta'lim standartlarining “Ijtimoiy va kommunikativ rivojlanish” yo'nalishi aynan shu maqsadni ko'zlaydi. Vatanparvarlik nafaqat tabiiy tuyg'u, balki yuqori ma'naviy fazilat bo'lib, uni shakllantirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Mutaxassislar fikricha, bolalar 3 yoshdan 7yoshgacha bo'lgan davrda jamiyat, tevarak-atrof, borliq haqidagi ilk tasavvurlarni qabul qilar ekan. Asosiysi, aynan shu axborotlar butun umr ularning xotirasida saqlanib qoladi. Shu bois, bolalarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash uchun ta'lim va tarbiyani maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan boshlash o‘z samarasini beradi.

Bolalarda Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirish, ularni jonajon o'lka madaniyati va tarixi, qadriyatlari, an'ana va urf-odatlari bilan tanishtirish maktabgacha ta'lim-tarbiya oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Shuningdek, “Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash konsepsiyasi”da yoshlarni milliy g'oya va Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularning qalbi va ongiga Vatan himoyasi sharafli va muqaddas burch ekanini chuqur singdirish, qadimiy tariximiz va madaniyatimiz, jonajon Vatanimizning mustaqilligi va ravnaqi yo'lida fidokorona kurashgan milliy qahramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib bo'lish tuyg'usini shakllantirish kabilar asosiy vazifalar etib belgilangan.

O'zbek tilining izohli lug'atida: Vatan – kishining tug'ilib o'sgan o'lkasi, shahri, ona yurti, diyori, har bir fuqaro uchun mamlakat, turar joy, boshpana, maskan, uy ma'nolarini ifodalashi ko'rsatilgan. Inson ulg'aygan sari uning Vatan haqidagi tushunchalari ham kengaya boradi. Yurtimizda tug'ilib o'sgan har bir inson “Vatanim” deganida o'z uyini, qishlog'ini yoki shahrini emas, balki O'zbekiston Respublikasini nazarda tutadi. Bu esa Vatan tuyg'usining, vatanparvarlikning xalqimiz qalbidagi ifodasidir.

Vatan tuyg'usi – bu aziz va go'zal yurtimizga hurmat va sadoqatli bo'lish. Vatan tuyg'usi – bu Turon, Movarounnahr, Turkiston va hozirda O'zbekiston deya atalgan zaminda yashab kelayotgan xalqimizning oltin merosini, uning tarixini o'rganishga intilishdir.

Vatan ozodligi uchun jonini fido qilgan To'maris, Shiroq, Spitamen, Najmiddin Kubro, Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik singari xalqimizning mard va jasur farzandlari biz uchun, o'sib kelayotgan yosh avlod uchun o'rnak-namuna timsolidir. Masalan, bobomiz Najmiddin Kubroning o'chmas jasoratini eslaylik. Bu jasorat zamirida Ona vatanga cheksiz muhabbat va sadoqat tuyg'usi yotadi. O'z davrida "Yurtim, Turonim, sendan ayrilmoq – mening o'limim, sening uchun o'lmoq – mening tirikligimdur", deb yozgan edi Fitrat. Bu so'zlarda vatanparvar insonning qalb nolalari o'z ifodasini topgan.

O'sib kelayotganyoshlarni, ya'ni Vatanimizning bo'lg'usi himoyachilarini vatanparvarlik ruhida tarbiyalash – davr talabi. Vatanparvarlik insonning o'z oilasiga, avlod-ajdodlarining or-nomusiga chuqur ehtiromi, vijdoniga, burchiga va o'z so'ziga sodiqligidir. Agar insonni bolalik chog'idan o'z xalqiga, uning an'analariga, tili va madaniyatiga muhabbat hamda hurmat ruhida tarbiya qilmasak, unda vatanparvarlik hissi bo'lmaydi.

Vatan hissi insonga Vatanidan olisda bo'lganida yaqqol seziladi. Turli sabablar bilan o'zga yurtlarda yashagan ko'plab vatandoshlarimizning hayoti ayanchli va qayg'uli kechgani bizga tarixdan ma'lum. Buning ifodasini buyuk saltanat egasi Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida ham ko'ramiz. Bobur barcha imkoniyatlarga ega bo'lishiga qaramay, tug'ilib o'sgan Vatanidan olisda bo'lgani uchun o'zini baxtiyor inson deb hisoblamaydi.

Vatan ravnaqi – milliy g'oyamizning yuksak tushunchalaridan biri bo'lib, u fuqarolarimizning bilimi va kamoliga bog'liq. Har bir yurtdoshimiz, qaysi sohada xizmat qilishidan qat'i nazar, bu haqiqatni to'liq anglagan holda, o'zining ma'naviy kamoloti uchun mas'uliyatni his etishi, shaxsiy manfaatlarini shu yurt, shu xalq manfaatlari bilan uyg'unlashtirib yashashi va o'sib kelayotgan yosh avlodni komil inson etib tarbiyalashi lozim. Shuning uchun ham Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Vatanparvarlik har bir davlat hayotining ma'naviy asosi hisoblanadi va jamiyatni har tomonlama rivojlantirish borasida eng muhim safarbar etuvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi", deya bu jarayonga yuksak baho bergan edi.

Xalqimiz qadimdan yosh avlodni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashga katta ahamiyat bergan. Bu kabi yuksak insoniy fazilat va bunday muqaddas tuyg'u xalqimizning qon-qoniga singib ketgani ayni haqiqatdir. Shu o'rinda tarixga nazar solsak, yurtimiz sivilizatsiyalar chorrahasida joylashgani bois ushbu jannatmakon zaminga egalik qilishni koplab imperiyalar, hukmdorlar istagan.

Afsonalarga aylanib ketgan Shiroq, To'maris, Spitamen kabi shaxslar vatanni himoya qilish, uni dushmandan ko'z qorachig'idek asrash yo'lida bor kuch imkoniyatini safarbar etib, bu yo'lda moli-yu jonini, sha'nini, hayoti va oilasini ham ayamagan. Shuning uchun ham bunday vatanparvar insonlarning vatan oldidagi buyuk xizmatlari tarix zarvaraqlarida o'chmas iz qoldirgan.

Keyinchalik, mo'g'ullar bosqini davrida Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik kabi xalq qahramonlari vatan himoyasiga otlanib, o'zlaridan bir necha barobar katta qo'shinga qarshi mardonavor jang qilgan, mislsiz jasorat ko'rsatgan. Vatan oldidagi muqaddas burchni bajarishda nafaqat sakardalar, balki Najmiddin Kubrodek o'z davrining din peshvolari, tariqat shayxlari dushmanga qarshi chiqib, xalqni ham Vatan himoyasiga safarbar bo'lishida katta hissa qo'shgan. Hattoki Chingizxon Najmiddin Kubroning yoshi ulug'ligi, yetuk shayxligi va din peshvosi ekanligini inobatga olib, unga zarar yetkazmaslikni taklif qilsada, u zot rozi bo'lmagan va “Yo Vatan yo sharafli o'lim!” shiori bilan dushman qo'shini bilan so'nggi qoni qolguncha kurashib, Vatan himoyasi yo'lida jon bergan. Xalqimizning mo'g'ullar bosqiniga qarshi kurashi bir qarashda besamar ko'ringan bo'lsada, aksincha keyinchalik vatanparvarlik ruhida tarbiya topgan Jaloliddin Manguberdining jiyani va izdoshi – Sayfiddin Qutuz mo'g'ullarni tor-mor etadi. Mo'g'ullar bostirib kel-

gan chog'ida qul sifatida sotib yuborilgan Sayfiddin tog'asi Jaloliddin Manguberdining ishini davom ettirib, butun dunyoni mo'g'ullar changalidan qutqarishga muvaffaq bo'lgan.

Buyuk sohibqiron Amir Temur bobomiz biz avlodlarga qoldirgan vasiyatida g'oyat muhim bir fikrga alohida urg'u berib, “El dardiga darmon bo'lmoq – ezgu vazifangizdir”, deb ta'kidlagani albatta bejiz emas. O'z hayoti va faoliyati davomida Vatan tinchligi, xalqini osoyishtaligi, madaniyati va ma'rifati uchun kurashgan Mir Alisher Navoiyning ijodiy merosi inson kamlotiga bag'ishlangan tarixiy-ma'rifiy, ma'naviy-ahloqiy asarlari muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Uning “Hayratul abror”, “Xazoyinul-maoniy”, “Mahbubul-qulub”, “Majolis un-nafois” asarlarida jamiyatning har bir a'zosi o'z xalqiga xizmat qilishi, sadoqatli, vatanparvar, insonparvar va boshqalarga yordam berishi, xalq manfaatini har yerda o'z manfaatidan yuqori qo'yishi lozimligini alohida ta'kidlaydi. XI asrning qomusiy olimlaridan biri Mahmud Qoshg'ariy o'zining “Devonu lug'otit turk” nomli asarida o'z davrining xalqlariga, udum, urf-odatlari, an'analari, qadriyatlari va o'ziga xos ma'naviy-ruhiy olami haqida yozar ekan, Vatanni, unga tegishli har bir narsani har bir zarra tuproqni muqaddas, aziz deb bilish, o'zini shu Vatanning farzandi deb his qilish turkiy xalqlarning haqiqiy insoniylik fazilatlaridan ekanligini alohida ta'kidlab o'tadi.

“To'maris”, “Shiroq” kabi qissalar, “Alpomish”, “Qirqqiz”, “Go'ro'g'li” singari dostonlarda ham milliy va umumbashariy qadriyatlar ifodalangan. Shuning uchun ham ularda kishilarning manfaati yo'lida faollik ko'rsatish g'oyalari ilgari surilgan. Xalq tomonidan yaratilgan ertaklarning madaniy-ma'naviy, ma'rifiy ahamiyati beqiyosdir.

Xalqimizda “Vatanni sevmoq imondandir”, degan naql bor. Ushbu hikmat mazmunidan Vatanni sevishni, uni ardoqlashni imon darajasiga ko'tarib, vatanparvarlikdek ulug' fazilatni yuksak maqomga ega ekanligini anglash mumkin.

Butun musulmon olamini ilm-u ma'rifati bilan munavvar etgan Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Lays Samarqandiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Abul Mu'in Nasafiy, Qaffol Shoshiy kabi buyuk ajdodlarimiz ham Vatanga bo'lgan kuchli muhabbatlari tufayli o'zlarining taxalluslarini kindik qonlari tokilganyurt nomi bilan bog'laganlari ham ana shunday e'tirof va e'tiborning o'ziga xos hayotiy va amaliy ifodasi na'munasidir.

Hozirgi kunda ham ana shunday an'analarning davomi o'laroq xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimizni vatanparvarlikdek ulug' qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalash g'oyatda muhimdir.

“Vatanparvarlik” va “vatanparvarlik tarbiyasi” tushunchalari o'z ahamiyatiga ko'ra Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirishning asosiy tayanch tushunchalari bo'lib, doim turli xil bilim sohalari: falsafa, psixologiya, pedagogika, tarix va boshqa sohalar olimlarining e'tiborini tortib kelgan.

Ma'lumki, turli tarixiy davrlarda ushbu “vatanparvarlik” tushunchasining mohiyati turlicha ta'riflangan: uni tushunishning ustuvor yo'nalishlari va jihatlari o'zgargan. Vatanparvarlik tarixan odamlar hayotining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari ta'sirida vujudga keladi va shu sharoitlarning o'zgarishi bilan bog'liq holda o'z mazmunini o'zgartiradi. Qadimgi Yunonistonda Vatanga bo'lgan muhabbat ko'p jihatdan qadimgi ijtimoiy tuzilmaning o'ziga xosligi bilan bog'liq edi. Qadimgi shahar hokimiyatini saylaydigan to'la huquqli fuqarolar – yer egalari jamoasi edi.

Polis qullarning ekspluatatsiyasini ta'minlardi, savdo-sotiqni tartibga solardi, hunarmandchilik va san'atning rivojlanishini rag'batlantirardi, turli tomoshalar uyushtirardi. Bu jarayonlarning barchasi shahar aholisi hisobidan amalga oshirilardi, bu esa, jamoat ongida va tarbiyasida tegishli munosabatni nazarda tutgan.

Keyinchalik vatanparvarlik va vatanparvarlik tarbiyasi muammosi uyg'onish davri mutafakkirlari tomonidan ko'rib chiqildi, bu ushbu davrning o'ziga xos xususiyati, qadimgi namunalarga murojaat qilish bilan bog'liq edi. Biroq, 15-asrning oxiridan boshlab G'arbiy Yevropadagi siyosiy vaziyat o'zgardi: deyarli hamma joyda inson shaxsini bo'g'ib qo'yuvchi, uni siyosiy erkinliklardan va fuqarolik faolligini amalga oshirish imkoniyatidan mahrum qiladigan va eng muhimi, eng avvalo, monarxga shaxsiy sadoqatni talab qiladigan mutlaq monarxiya hokimiyati o'rnatildi. Natijada Uyg'onish davrining axloqiy ideallari o'z ahamiyatini yo'qotdi.

Birinchi marta "vatanparvar” va “vatanparvarlik” tushunchalari 1789-1793 yillardagi Buyuk Fransiya inqilobi davrida qo'llanila boshlandi. O'shanda vatanparvarlar o'zlarini vatan xoinlari va sotqinlar royalistlardan farqli o'laroq, buyuk maqsad yo'lidagi kurashchilar, respublika himoyachilari deb atadilar.

19-asrda burjua mafkurasi vatanparvarlik tuyg'ularini qon va irq nidosi yaratadi, deb ta'kidlangan edi.

18-19-asrlarda xorijiy mutafakkirlardan D.Lokk, K.A.Gelvesiy, D. Didro tadqiq etilayotgan muammoga alohida e'tibor qaratdilar.

Vatanparvarlik tarbiyasining mohiyatini aniqlash maqsadida ushbu masala bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilishga kirishar ekanmiz, biz ushbu tushunchaning semantik mazmuni va chegaralari muammosi

paydo bo'lganligini ta'kidlashga majburmiz. “Vatanparvarlik” so'zining ma'nosi ko'pchilik lug'atlarda “Vatanga, Yurtga muhabbat, “vatanparvar” (yunoncha patris – yurtdosh) – “vatanparvarlik tuyg'ulari, g'oyalari mushtarak shaxs” deb ta'riflangan. Shuni ta'kidlash kerakki, bizning tadqiqot mavzuimizga aylangan vatanparvarlik tarbiyasi muammosi o'zbek pedagogik tafakkuri uchun katta yangilik emas.

Vatanparvarlik tarbiyasi muammolari o'tmishdagi mutafakkir va jamoat arboblari Navoiy, Bobir, Amir Temur va boshqalarning asarlarida o'z ifodasini topgan. Ular tarbiyadan asosiy maqsad o'z xalqining, tili, madaniyati, urf-odatlarini sevadigan, yuksak ma'naviyatli, ilm-fanga mehrli, mehnatsevar, Vatanga xizmat qiladigan vatanparvar insonni shakllantirishdan iborat deb hisoblaganlar.

Xulosa qilib aytish mumkinki, maktabgachayoshdagi bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish – bu murakkab, ko‘p qirrali, lekin bir vaqtning o'zida juda muhim va strategik ahamiyatga ega bo'lgan pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon nafaqat bolalarning shaxsiy rivojlanishi, balki butun millatning kelajagi uchun ham hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Maqsadli va tizimli tarbiya orqali bolalarda Vatanga muhabbat, milliy g'urur, madaniy merosga nisbatan hurmat va fuqarolik javobgarligi tuyg'ulari shakllantiriladi. O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari va dasturlari ushbu yo'nalishda mustahkam metodologik asos yaratib bergan bo'lib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'llanilayotgan she'rlar, qo'shiqlar, o'yinlar, davlat ramzlari bilan tanishish kabi interfaol usullar bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladi va ularning ongiga samarali ta'sir etadi.

Shu bilan birga, milliy an'analar, tarixiy qahramonliklar va madaniy qadriyatlarni o'rgatish orqali bolalarning ma'naviy dunyosi boyitiladi. Bugungi kunning globallashuv sharoitida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishi tobora dolzarb hisoblanadi va ushbu sohada ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, zamonaviy metodikalarni joriy etish hamda o'qituvchilarning malakasini oshirish orqali mazkur jarayonni yanada takomillashtirish imkoniyati mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya” to'g'risidagi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyuldagi PQ-3160-son “Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida”gi Qarori.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son “Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Qarori.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi Qarori.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi “Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-5040-son Qarori.